

tetbe véve éghajlati viszonyainkat, mindinkább megszilárdul bennem a meggyőződés, hogy voltaképen a sokféle mozgási játék, midőn örömmel és önként működteti testét a fejlődő szervezet, képezi a testfejlesztés alapját, a mi persze nem zárja ki, hogy akkor és a mennyiben a játékokat nem lehet gyakorolni, kiegészítésül a svéd és német tornához ne folyamodjunk, a mire az öt téli hónap elég módot és alkalmat nyújt. Sőt a játékok megkezdése előtt és befejezése után is czélszerűnek tartanék többféle szabad- és rendgyakorlatot. A német testgyakorlat szereinek sokféleségével, a svéd testgyakorlat szigorú fegyelmeztségével, a test alapos ismeretével és a gyengék foglalkoztatásával, mint a testi erőt és ügyességet szándékosan fejlesztő irányok, az angol gymnastika, mely ugyanazt a czélt öntudatlanul akarja elérni, a friss levegőn üzött mozgási játékaival és sportjaival egy egyveleget, mixtum compositumot adnak, melyben az éghajlati viszonyok és a nemzetek jelleme szerint, hol az egyik, hol a másik irány fog túlsúlyra akadni. Minálunk — örömmel tapasztalom — a játék fogja bélyegét a testgyakorlatra reányomni, feltéve, hogy ifjúságunk fegyelmeztsége és a játékterek kérdése ez irány megtartását engedik. Mindazonáltal mégis jó lesz a svédektől tanulnunk.

JUBA ADOLF.

KÖZOKTATÁSÜGYI REFORMTÖREKVÉSEK FRANCZIAORSZÁGBAN.

I.

Alig van nemzet, mely szívósabban ragaszkodik a meglevő institúciókhoz, — legalább a közoktatásügy terén — mint a francia. He-lyesen jegyzi meg erre nézve Bréal «*Quelque mots*» című művében: «*Il ne faut pas oublier, que nous sommes le pays le plus rebel aux vraies reformes. Notre histoire est semée de revolutions à la surface, mais ce qui constitue le fond de la vie intellectuelle et morale s'est à peine modifié depuis deux siècles*».

Mindamellet újabb időben több és több szó hangzik fel, mely egyes intézmények reformálását a legégetőbben sürgeti. Eme reformtörekvések rövid vázlatát kívánom adni jelenlegi cikkemben.

A legtöbben a középiskolák reformját tartják legszükségesebbnek. Maga a francia képviselőház a közoktatásügyi bizottságot kérte fel a középiskolák reformálására szükséges indítványok megtételére. E bizottság, melynek elnöke Ribot Sándor volt, 1899 január 27-től 1900 márcz.

27-ig tartotta gyűléseit és egy terjedelmes jelentésben számolt be a képviselőháznak működéséről.

E bizottság üléseiben Franciaország legkiválóbb tudósai, tanárai, minők *Gréard, Berthelot, Lavisse, Wallon, Gaston Paris, Boissier, Bréal, Jules Lemaitre, Brunetière, Boutraux, Lechelier, Fauillée, Léon Bourgeois, Poincaré, Goblet, Hanotaux, Buisson* stb. vettek részt.

E bizottság jelentését a francia sajtó a legnagyobb elismeréssel fogadta. A «*Temps*», Franciaország egyik legkomolyabb és legelterjedtebb lapja, következőkép nyilatkozik a bizottság működéséről:

«*L'enquête ordonnée par la chambre des députés la crise de notre enseignement secondaire et conduite par M. Ribot avec tant d'autorité et de persévérance, restera l'une des plus intéressantes et des plus fructueuses qu'aient enregistrées nos annales parlementaires.*»

Ribot, a bizottság elnöke, összefoglalva a bizottsági gyűléseken elmondott beszédeket, egy igen érdekes könyvben resumálja a bizottság gyűlésein tárgyalt reformeszméket.*

A munka első részében, mely három fejezetből áll, Ribot a jelenlegi állami középiskolákkal, — a lycée-ekkel, — ezek főnökeivel (proviseur) és felügyelőivel (répétiteur) foglalkozik. A lycée-eknél, melyek tudvalevőleg majdnem mindnyájan bennlakással — internatussal — vannak egybekapcsolva, ez utóbbiak különválását sürgeti, ez által a lycée-ek költségvetése majd könnyebben megállapítható lesz.

A proviseurök csekély rendelkezési jogát is kifogásolja, mert pl. egy könyv beszerzéséért vagy fizikai eszköz elkészítésének költségeiért a felsőbb hatósághoz kell fordulnia. Személyére nézve legyen a proviseur jellemes, magaviselete szeretetreméltó, mert a proviseur személyiségétől függ az intézet jövője. De mily ritkán bukkannak ily qualificatióval bíró egyéniségre, mert a legjobb tanárok, félve a rájuk nehezedő nagy felelősségtől, nem reflektálnak a proviseuri állásra.

Kikel Ribot a proviseurök gyakori váltakozása ellen, pl. Auch-ban 20 év alatt hat proviseur állott az e városban levő lycée-nek élén. A caeni rektor is panaszkodik, hogy 15 év alatt 8 lycéeumban 24 proviseur volt; átlag minden harmadik évben változott, mikép ismerheti meg, kérni jogosan a rektor, ezen idő alatt az ott időző ifjuság jellemét, az intézet berendezéseit, a tanárok methodusát.

Minden lycée rendszeren nagy parkkal rendelkezik, de abba — ezt is panaszsképp említi Ribot — az ifjuságot rendszeren nem bocsátják be. Nem lehetne az ifjuságot — kérni Ribot — könnyű szerrel kertészetre taní-

* *Alexandre Ribot* député, Président de la Commission d'Enseignement: La réforme de l'Enseignement secondaire. Paris, Armand Colin & Cie Editeurs 1900.

tani, mely az ifjuságnak a legnagyobb szórakozást nyujtaná. De a proviseurök erre nem gondoltak, vagy ha igen, még sem teszik. «Lehetnek ennek előnyei, — így szólnak, — de én azt teszem, a mit elődeim tettek.» Ebben rejlik a nagy hiba, hiányzik a proviseuröknél az iniciativa, a bevett szokások és szabályzatok minden önállóságot elnyomnak.

Igen nagy hiba a lycéek túlszűfolttsága is. Pl. a Janson de Sailly-féle lyceumnak, melyet 1200 tanuló számára rendeztek be, ma 1900 tanulója van. Mikép ismerheti meg a proviseur a tanulók e rengeteg tömegét. Alig ismerheti meg a tanszemélyzetet, még kevésbé a tanulókat, hacsak minden tanulónak naponként csak egy perczet szentelne, három órára volna szüksége és épen eme három órája hiányzik, hisz minden ideje a látogatások fogadásával telik el. Egy proviseur azt állítja, hogy évenként 30,000 látogatást fogad. Ezt elhíhetjük, ha tekintetbe vesszük, hogy a proviseurök naponként $\frac{1}{2}$ 9-től délig, és délután 2—6-ig fogadnak. Ilyen körülmények között bátran kérdezhethjük, mikor ismerheti meg a tanulókat? Ribot indítványa tehát az, hogy a lycéekben felvett tanulók számát legfölebb 300—400-ra kellene megállapítani.

Nagy baj, hogy nem gondoltak arra, hogy minden lycéében oly nagy terem álljon rendelkezésre, hol a tanulók esténként a napi munka után barátságos beszélgetésre összejöjjenek, vagy pedig ott az estét olvasással eltölthessék. Az igazgatók és az intézet tanárai is el-ellátogathatnának ido és itt a legkönnyebb szerrel megismerhetnék az egyes tanulók jellemét és tehetségét.

Ép úgy reformra szorul a repetiteurök (nevelök) állása is. A repetiteurök, kiket a proviseur nevez ki, a tanulók felügyeletével vannak megbizva, együtt étkeznek és együtt alszanak az intézet tanulóival, nem tanítanak, holott az 1891 aug. hó 28-ról kelt ministeri rendelet értelmében nemcsak a neveléssel, hanem a tanítással is megbizandók. A képviselőház által kiküldött enquête elfogadta Jules Simon amaz indítványát, hogy a felügyelök mellé helyettes tanárok (professeurs stagiaires) állása is szervezendő. Az elsők kizárólag a felügyelettel bizandók meg, különösen az éjjeli felügyelettel, a második kategóriába tartoznának a már említett professeurs stagiaires, kik tanítanak is, és a növendékek fölött való felügyelettel csak akkor bizatnának meg, ha ők maguk abba beleegyezének.

Ezután áttér szerzőnk valódi feladatára és első sorban a lycéekben tanított classicus nyelvekkel foglalkozik; e nyelvek szükséges voltát hangsúlyozza, de utal egyszersmind Frary és Bréal föllépésére (az utóbbi: «De l'enseignement des langues modernes» című művében), kik a latin nyelv tanításának szükségessége mellett még egy élő nyelv tanítását is sürgették. Föllépésöknek az volt az eredménye, hogy a középiskolákban 1886-tól kezdve egy második élő nyelvnek tanítását

kötelezővé tették. Azonban a már többször említett enquétnban emez újítás több rendbeli ellenzőre talált. Mire szolgál a német és angol nyelv hiányos tudása — mondták többen —, vagy az assyrok vagy svédek történetének ismerete, ha nem tudják Franciaország történetét?

A Döli középiskola igazgatója is panaszkodott az enquéten, hogy a szülők nem látták be annak szükségességét, hogy gyermekeik heti 10—12 órában az angol vagy német nyelvet tanulják, sőt a bordeaux-i rector azt constatalja, hogy a lyceumok ennek következtében kezdenek néptelenek lenni. «La substitution à l'enseignement spécial de l'enseignement secondaire moderne a dépeuplé nos collèges communaux et a permis à des ecoles primaires congreganiste de se transformer de soir au lendemain en établissements secondaires.» Ép úgy szólnak a reform behozatala ellen a Caeni, Chambéri és de Charmont-i lyceumok igazgatói. Mindnyáját a nyugtalanság bizonyos neme fogta el, s abban a véleményben voltak, hogy a latin nyelv tanításának elhanyagolása a francia szellem sülyedésének kezdetét jelenti. Az által, hogy a latin culturától távozik — állították ők —, Franciaország elhagyja eredetét és traditioi ellen cselekszik. Hanem a modern tanításnak is voltak hivei és pártfogói, így Lavisse, Boutraux; az utóbbi a latin nyelv facultativ tanítását követelte. Többen a már Berthelot által követelt bifurcatiót szeretnék a lyceumokba behozni. A lyceumok tanárai és hallgatói elég számosak arra, hogy a kettéoszlást könnyen keresztül lehetne vinni, az egyik osztályban a tanítás gyakorlatibb volna, a másik inkább általánosabb jelleggel birna.

A mit különösen a modern nyelvek tanítása ellen számosan felhoztak, a mit mellesleg megjegyezve nálunk is sokan hangsúlyoznak, a *modern nyelvek tanításánál az eredmény elégtelensége*. Bossert inspec-tor az enquéten ezt is fölhozta és nézete szerint a baj onnan származik, hogy igen számos tanár nem állott feladatának magaslatán; rámutatott, hogy a lányok a modern nyelvek tanulásában több eredményt mutatnak fel. Vajjon a lányok nagyobb tehetséggel volnának-e felruházva, kérdi Bossert, e nyelvek tanulására? Berthelot és mások határozott nemmel válaszolnak, hanem azt a körülményt említik föl, hogy a leányiskolában már régebben behozták a modern nyelv tanítását és szakítottak a régi methodussal. Ez az, a mit Poincaré is követelt. Általában a modern tanítás ne legyen a classicus tanítás halvány utánzása. Modern legyen nemcsak névben, hanem szellemben is.

Ribot ez alkalommal azt a kérdést veti föl, mely nálunk már régebben napirenden van, hogy a modern iskolák tanítványainak miért nem állnak nyitva a jogi és orvostani facultás kapui is? Ne kövessük e tekintetben Németország példáját, követeli szerzőnk, hanem legyünk oly liberálisak, mint az angolok, hol az orvosoktól és ügyvédektől a görög

nyelv tudását nem követelik, sőt az Éjszakamerikai Egyesült-Államok még messzebbre mennek, ott minden pálya nyitva van, nem kell az előtanulmányokat kimutatni, csak feleljen meg ama követelményeknek, melyek a választott pályán való sikeres boldogulásra szükségesek.

A tanulók nagy része traditióból, hiúságból választja a lyceumokat, melyek sikeres bevégzése után minden pálya nyitva áll, a mint szerző helyesen kifejezi magát «senki sem akarja magát megfosztani attól a kulcstól, mely minden ajtót kinyit». Nyissuk meg az összes pályákat a modern tanítás hallgatóinak, bizonyára a classicus tanulmányok hallgatói apadni fognak. Mennyire egyezik a francia államférfiak és pædagogusok véleménye a mieinkkel; nálunk is mindtöbben követelik az egyenlő jogosultság megadását. Wlassics miniszter ép a most említett reform megvalósítását vette programjába és ismerve miniszterünk céltudatos működését, tervét végre is fogja hajtani.

Nem maradt említés nélkül az enquêten a *tanárok kiképzetésének* kérdése sem. Lavisse volt az, ki a dolgot szóba hozta, hangsúlyozván, hogy a tanárok kiképzése minden tanügyi reform alapját képezi. «Nous avons tout appris», mondja eme régi tanár, «sauf la façon de l'enseigner». Ezzel kapcsolatban azt követelték, hogy az «Ecole normale» ne csak a felsőbb tudományok csarnoka legyen, hanem egy valószínű pædagogiai seminarium. Tudvalevőleg a nálunk Eötvös Loránd br. felügyelete alatt álló «Eötvös Collégium» ily alapokon nyugszik.

Szó van továbbá Ribot könyvében az érettségi vizsgálatokról (baccalaureatusról) is, melyet tudvalevőleg Franciaországban a középiskolát végzett tanulók nem a középiskolában, hanem az egyetemen tesznek le. A baccalaureatus, szerzőnk állítása szerint, majdnem felesleges, mert maga a középiskolák végbizonyítványa már számos állásra qualificál.

Ribot hangsúlyozza, hogy hiába reformáljuk e vizsgálatok alakját, azok természetét, továbbá a bizottságot, mely alatt az leteendő, ha nem tüntetjük el ama különbségeket, melyeket a közönség tesz amaz emberek között, kiknek érettségi bizonyítványuk van, és ama tisztviselők közt, kik hivatalukra a szükséges rátermettséget gyakorlati módon szereztek meg. «Ha revideálnák az állomások listáját, melyek számára az érettségi bizonyítvány megkívántatik, akkor meg volnánk lepetve, hogy mily túlzásra ragadtattuk el magunkat azon ürügy alatt, hogy a hivatal niveau-ját emelni akarjuk.»*

Magára az érettségi vizsgálat reformjára nézve az egész bizottság azon a véleményen volt, hogy ezt továbbra is az egyetem tanárai kezében kell hagyni, hanem abba mindannyian beleegyeztek, hogy a vizsgálóbizottság tagjai között középiskolai tanárok is legyenek.

* Akár, mint nálunk.

Az egyetemre akarják továbbra is az érettségi vizsgálatot bizni, mert ennek eltörlése után a viszony egyetem és középiskola között, mely ma úgy is meglehetősen laza, még lazábbá válnék. Hanem az érettségi vizsgálati tárgyak általánosabbá teendők, a tantárgyak minden tanulóra nézve egyenlők legyenek, s az így megszerzett bizonyítvány az egyetem minden facultására való belépésre jogosítsa fel; ily úton kiegyenlítendő a különbség a *diplôme du baccalaureat classique* és a *diplôme du baccalaureat moderne* között.

Igen sokan kikeltek a bizottság gyűlésein a vizsgálatok *methodusa* ellen is, melyet nagyon *mechanicusnak* találtak, főkép a «*l'Ecole polytechnique*»-en. Igen sokat áteresztettek ez utóbbi intézetben tartott érettségi vizsgákon, kik később az intézetben nem boldogultak.

E bajon, Jules Simon * véleménye szerint, úgy lehetne segíteni, hogy az érettségi vizsgálatot teendő tanulók korát meg kellene határozni, hogy azoknak, kik a kort még nem érték el, még elegendő idejük legyen a vizsgálatra való készülésre.

Érdekes a francia középiskolák növendékei gyarapodásának és apadásának kimutatása, melyet Ribot könyvében olvasunk. 1809—1820. az összes középiskolai növendékek száma 50,000-re rugott, 1820—1830-ban, daczára az 1814. és 1815-iki szerencsétlenségeknek, melyek Franciaországot érték, a középiskolai növendékek száma 15,000-rel szaporodik, 1830—1840-ig a növekedés csak 2000-re rug. Az 1850-iki törvény a magániskolák felállítását megengedte, ezen törvénynek az volt a következménye, hogy a magánközépiskolák tanítványainak száma 52,000-rel gyarapodik, míg a nyilvános intézeteké csak 5000-rel. Az 1854—1865-iki időszakban a nyilvános iskolák gyarapodása túltesz a magániskoláknak, az előbbieket 15,228 növendékkel, az utóbbiak csak 14,249-czel növekedvén; ez utóbbi növekedés kizárólag a papi intézetekre esik. Az 1865. évtől kezdve kezdődik a világi magániskolák hanyatlása. A lyceumok és collegiumok tanulói száma ezen időszak alatt 13,563-mal növekszik, míg a papi intézeteké 11,919 tanulóval. 1876—1887. időszakban a növendékek eme növekedése megmarad, míg a laikus intézetek több mint 10,000 növendéket veszítenek. 1887—1898-ig a laikus intézetek tanulóinak száma ismét kevesbedik, a mennyiben 10,449 növendéket veszítenek, míg a papi intézetek növendékei 17,000-rel szaporodnak. Általában a lyceumok és collegiumok növendékei már 20 év óta nem gyarapodnak, sőt az utolsó években az apadásra mutatnak hajlamot; különösen apadnak a bennlakó tanulók. Szerzónk eme visszaesés és apadás okát ama körülményben keresi, hogy magok a lyceumok és collegiumok, különösen az internatusi intézmény, heves támadásoknak voltak kitéve, de másrészt-

* L. *Reforme de l'enseignement secondaire.*

az internatusi díjak fölemelésében is, s egyes vidékeknek teljes elszegényedésében. Hogy a laikus és papi intézetek ellen az állami lyceumok és a községi collegiumok nem tudják a versenyt kiállani, emez utóbbi intézetek csekély számában keresendő. Így pl. Rhône departementban csak két lyceum van, egy Lyonban, másik Villefranche-ban és e két állami intézetnek versenyeznie kell az e departementben lévő 21 papi és 9 laikus intézet ellen. A két állami intézetnek 1585 tanulója van, míg a magániskolákat 2368 tanuló látogatja, és e mellett a lyoni intézet rosszul is van felszerelve és egy régi rozoga épületben van. A mi a lyoni intézetre áll, az áll majdnem minden nagyobb vidéki városban (minők Bordeaux, Lille, Marseille) lévő középiskolára is, sőt vannak igen gazdag és népes vidékek, hol sem lyceum, sem collegium nincs, tehát ily vidékeken a papi intézetek felállítására tág tér nyílt.

Déli Franciaországban ép ilyenek a viszonyok; a quimper lyceum kivételével az egész vidéken nincs nyilvános középiskola. Az északi departementekben 1879-ben 15 collegium volt, azóta ezek közül 5 megszűnt, egy lyceummá alakult át, a többi lassanként papi középiskola lett.

A hazebroucki arrondissementben, Franciaország egyik leggazdagabb és legnépesebb vidékén, csak egy kis vidéki középiskola volt, mely legkevésbé elégitette ki az ottan lakók szükségletét, de nemsokára ez is papok kezébe jutott. Így egyes collegiumok papi iskolákkal való fölcserélése jogos nyugtalanságot keltett számos francia államférfitában. Ribot azon a véleményen van, hogy a bajon csak úgy lehetne segíteni, hogy a vidéki kisebb lyceumok egyszerűbb szervezetet kapnának; kisebb számú tanárokat alkalmaznának ily intézeteknél, de kiképeztetésök ép oly niveau-n állna, mint a nagy lyceumi tanároké.

Egyáltalán újabb időben a városok a collegiumok felállításától irtóznak, az állam pedig, tekintve a költségek nagyságát, lyceumokat csak nagy ritkán állít fel. Leghelyesebb volna — ez Ribot indítványa —, ha egyes társulatok vagy tanárok találkoznának, kik ily kisebb középiskola felállítására vállalkoznának, az államtól kérve egyszersmind az intézet fentartására szükséges subventiót és néhány tanár alkalmaztatását. Az így fentartott intézet szerencsés combinatioja volna egy magánember vagy magántársulat és az állam együttes működésének.

A mit különben itt a középiskolák föllállításánál említettünk, már tényleg létesült néhány magán felsőbb leányiskola létesítésénél, a mennyiben az állam oly felsőbb leányiskolai tanítónőnek, kinél ily intézet fentartására kellő garantiát látott, subventiót adott. Ribot ezen kis kitérés után újra visszatér a nyilvános középiskolák hanyatlása okainak vizsgálására és kiemeli, hogy ez még abban is keresendő, hogy a polgári családból származó gyermekek, az arisztokraták példáját követve, inkább papi iskolába járnak.

Kifogásolja még szerzőnk, a mit az enquêteen is tárgyaltak, az iskolák hiányos felügyeletét is. Igaz ugyan, hogy az inspectoroknak némi felügyeleti joguk van, de ez csak formalitas. Ellenőrzésük abban áll, hogy az inspectorok átnézik ama lajstromot, mely a tanárok és felügyelő tanárok neveit tartalmazza, de magokat az osztályokat sohasem látogatják meg. Az állam kötelessége az volna, hogy a középiskolákat hathatósabban ellenőrizze, mely azonban ne álljon a fennemlített felületes eljárásban, hanem terjeszkedjék ki a tanulók előmenetelére, a tankönyvek, továbbá az írásbeli feladatok átnézésére; csak ily alapos ellenőrzés és felügyelet fogja a szülőket teljesen megnyugtatni a középiskolák állapotára nézve.

Ép úgy megváltoztatandó az 1850-iki törvény is, mely a tanároktól csak a «diplôme de bachelier»-t követeli; most már, tekintve a megváltozott viszonyokat, többet kell kívánni, t. i. ezek egyetemen való kiépeztetését.

Ezzel Ribot érdekes fejtegetései véget érnek. Könyvében mellékelésül megtaláljuk a bizottságnak a középiskola reformjánál keresztülviendő 52 paragraphusból álló javaslatát, melyet a bizottság a chambre des députés elé elfogadás végett beterjesztett. E javaslat nem egyéb, mint Ribot imént vázolt érdekes fejtegetéseinek foglalatlja.

Ribot könyve és a bizottság reformeszméi méltán megérdemelték ama feltűnést, melyet megjelenésük alkalmából keltettek. Különösen Ribot könyve, a mely tudáson és alaposságon nyugvó munka, mely a középiskola reformjára vonatkozó összes kérdéseket annyi világossággal és szabatosággal tárgyalja. A könyvben még kivonatban megtaláljuk Berthelot-, Lavisse-, Boutmy-, Poincaré- és Leon Bourgeois-nak a bizottság előtt tartott beszédeit.

II.

Boutmy E., az Institut tagja, ki a már többször említett parlamentararis bizottságban tevékeny részt vett, a «Questions du temps» nevű vállalatban megjelent tanulmányal szól hozzá a francia középiskolákra vonatkozó reformkérdésekhez.*

Mindenekelőtt az érettségi vizsgálatok reformjával foglalkozik és azt kívánja, hogy ezek kettéosztassanak. Az egyik vizsgálat oly tárgyakat foglaljon magában, melyeket minden művelt embertől joggal megkövetelhetünk, a második vizsgálaton oly tárgyak alapos és részletesebb ismeretei követelendők, melyek a tanuló későbbi tanulmányainál szükségesek lesznek. Az első vizsgálatnál, mely szó- és írásbeli, a következő

* E. Boutmy: «Le Baccalauréat et l'enseignement secondaire» (Projets de reforme).

tárgyak szerepeljenek: 1. anyanyelv, 2. latin nyelv, 3. történelem és földrajz, 4. matematika és 5. philosophia. E tárgyakhoz a candidatus egy tetszés szerinti nyelvet, akár classicust, akár modernt, választhat.

A második vizsgálaton, mely már állami bizottság előtt teendő le, az előbb említett tárgyak beható ismeretei kívánandók.

Ily eljárás mellett, úgy véli, el fog tűnni a most fennálló különbség a «baccalaureat classique» és a «baccalaureat moderne» között.

Szerzőnk egyáltalán a Baccalaureatus-rendszer ellen kel ki, már azért is, mert ez a nemzetben a privilegizált kasztrendszerteremtette meg, mely az egész francia társadalmat két nagy részre osztja; egyik rész, a mely a baccalaureatusi diplomát megszerzi, a másik rész annak híján van.

Es mivel számos hivatal csak a «grade de bachelier» bírá sától tétetik függővé, magától értetődik, hogy mindinkább szaporodik azok száma, kik azt megszerezni törekcsenek.

Egyik módja annak, hogy a «grade de bachelier» megszerzését csökkentsék, az volna, hogy a vizsgálatokat nehezebbé kellene tenni; de daczára annak, hogy a baccalaureat classique 12 tantárgyból áll, sőt a Baccalaureat moderne vizsgálata még többet kíván, a vizsgálatok niveauja nem emelkedett. Ezen körülményt sokan a vizsgáló tanárok elnézésében keresik, mert ezek nem szívesen buktatják meg a candidatusokat, kiktől ezáltal a társadalomban való emelkedés föltételét vonják meg.

A bajok, melyek a baccalaureatus intézményében tapasztalhatók, csak úgy gyógyíthatók, ha nemcsak e vizsgálat formáját, hanem egész természetét és szellemét is megváltoztatjuk. Első az volna, hogy mind a kötelező, mind a facultativ tantárgyak száma leszállítsák, de az összes választott tárgyak alapos és beható ismerete követelendő, nehogy az eddig divó amaz anomalia is előforduljon, hogy egyes tantárgyakban tapasztalt teljes tájékoztatlanság daczára a candidatus baccalaureatusi oklevelet nyert.

A baccalaureatusi bizonyítvány alakjára nézve is alapos kifogásai vannak. Szerzőnk ugyanis kifogásolja, hogy ama 6000 baccalaureatusi bizonyítvány között, melyet Franciaországban évenként osztogatnak, nem tesznek semmi különbséget. Pedig mind az államnak, mind a közönségnek is tudnia kellene, milyen eredményt ért el a candidatus az egyes tárgyakban. Ezért Boutmy igen helyesnek tartaná, ha minden tantárgy osztályzata, mely a vizsgálati jegyzőkönyvben szerepel, az érettségi bizonyítványba is beigtattatnék, hogy ezek alapján az állam és a közönség különbséget tehessen azok között, kik csak középszerű módon tették le az érettségi vizsgálatot.

Boutmy még arról is panaszkodik, hogy a candidatus jellemkép-

zésére oly kevés súlyt fektet mind a vizsgáló bizottság, mind a család. A családfő nem arra buzdítja fiát «Deviens un homme» (Légy férfi), hanem arra serkenti «Sois un bachelier» (légy érettségi bizonyítványt-szerzett fiu). És ezért teljes joggal állíthatta egy a francia viszonyokat annyira ismerő szellemes férfiu: «On fait sa première communion pour en finir avec la religion, on se marie pour en finir avec l'amour, on passe son baccalaureat pour en finir avec les lettres».

Az érettségi vizsgálatok reformja pedig szoros összefüggésben áll a középiskola tanításának reformjával, melyek csak úgy valósíthatók meg, ha szemünk előtt mindig a középiskolai tanításnak céljait tartjuk. Szerzőnk szerint e tanításnak célja hármias volna.

1. A tanulót arra bírni, hogy helyesen tanuljon és felkölteni benne ama kedvet, hogy valamit jól is tudjon. Ezt Boutmy szerint ismét csak a tantárgyak redukálásával lehetne elérni; így a klasszikus tanításban el lehetne hagyni a görögöt, a modernben egyik modern nyelvet; ezáltal a tanított nyelvet aztán tökéletesen lehetne elsajátítani. Ép úgy a matematika, természetrajz, történelem anyagát is lehet redukálni. Főkép az egész egyetemes történet helyett, annak egyes részei behatóbban tárgyalandók, itt kiterjeszkedve az illető kor minden mozzanatára.

2. Meg kellene könnyíteni minden tanulónak értelmi hivatottságának szabad megnyilatkozását. Ez csak úgy érhető el, ha nemcsak a speciális tantárgyak között engedünk szabad választást, hanem az által is, hogy munkájának és idejének felhasználását is teljesen a tanulóra bizzuk.

3. Edzeni kell a tanuló jellemét az akarat és némi felelősség fejlesztése által. Szerzőnk panaszkodik, hogy erre nem igen ügyelnek a francia középiskolákban. A tanuló mint gyermek lép a lyceumba és mint ilyen hagyja azt el. A nevelés eme módja is sürgős reformra szorul.

Persze mindeme reformokat csak az igazgatótanároknak és nevelőknek odaadó közreműködésével lehetne keresztül vinni. Ezek teendőivel, valamint az emelendő új intézeti épületek részletes leírásával végzi be Boutmy tanulságos és érdekes fejtegetéseit.

III.

De nemcsak a francia középiskola reformálását követelik a francia pädagogusok és államférfiak, hanem talán még hangosabban a leányok felsőbb oktatását is.

Tudvalevőleg a francia felsőbb leányiskolák az 1880-ban alkotott Camille Sée-féle törvénnyel léptek életbe, mely után nem sokára hasonlókép 1884-ben a Camille Sée által alkotott törvény alapján Sévresben a felsőbb leányiskolák számára tanárképző-intézetet állítottak fel.

Azóta persze ez intézet és egyáltalában a leánynevelés és tanítás számos reformon ment keresztül.

Folyton fölhangzott Franciaországban amaz indokolt panasz, hogy a leánynevelés terén nem történik semmi.

Michelet, a híres történész is «La femme» című művének első részében fölsóhajt: «A leányok most sem képzetebbek, mint abban az időben, midőn Fénélon — ki tudvalevőleg Franciaországban behatóan foglalkozott a leánynevelés kérdésével — szeretetreméltó könyvét kibocsátotta».

Legujabban e kérdéssel igen behatóan Dugard, a lycée Molière tanára foglalkozik: «De l'éducation moderne des jeunes filles», par M. Dugard. (Armand Colin et Cie Editeurs. Paris, 1900) című művében. Dugard fölpanaszolja, hogy napjainkban a leányok kétféle nevelésben részesülnek: iskolai nevelésben és olyanban, a melyet környezetük ad nekik. Magától értetődik, hogy e kétféle nevelés gyakran összeütközésbe kerül. Dugard első sorban kiemeli, hogy a nők nevelése és tudása irányában a követelések is megváltoztak. Azelőtt mindenféle problematikus tudománnyal tömték meg a leányok fejét, azt követelve tőlük, hogy tudják az összes élt és létezett királyokat elősorolni első Pharaótól kezdve napjainkig. Ma már Franciaországban e tekintetben is a követelmények megváltoztak, a midőn első sorban a leány növendékektől azt követeljük, hogy biztos és határozott ideájuk legyen Franciaország történelméről és ennek szelleméről, továbbá azt, hogy a természet és a higienia törvényeiből annyit tudjanak, hogy ne legyenek áldozatai tévedéseknek, melyek az asszonyok egészségét oly gyakran megtámadják.

Dugard szellemesen kimutatja, hogy melyek a ma már említett két nevelés összeütközésének alakjai és következményei, hangsúlyozva, hogy mindenhol a nőt és ennek munkáját kell hatóságos támogatásba venni, hogy pedig ellensúlyozzuk a nők hamis nevelését, erre nézve a szerző kimutatja, hogy a leányok ily hamis nevelése mily nagy veszélyekbe dönti őket, hangsúlyozva, hogy ily nevelés mellett, ha majdan a leányok az élet rideg valósága előtt állnak, mily kevés ellentállást fognak tanúsítani.

*

A harmadik francia köztársaság sokat tett és még most is sokat tesz és tenni fog, hogy összes iskoláit — az egyetemtől le a népiskoláig — a tökéletesség magas fokára emelje. Franciaország legkiválóbb állam- és tanfériai a legnagyobb készséggel vesznek részt a reformmunkában és a francia parlament a hadserég reformja mellett a közoktatásügyre fekteti a legkiválóbb gondot.

Egyáltalában Franciaország iskoláiban Jules Simon amaz elvét akarja megtestesíteni, melyet a nagy államférfiu «École» cz. művében állított, azt mondván: «Ama nép, melynek iskolái legjobbak, az az első nép, ha nem az még ma, azzá lesz holnap».

TÉRI JÓZSEF.

A JAPÁN NEVELÉS.

Azon államok közül, melyek a nyugati civilizatio kötelékébe léptek, talán egynek fejlődése sem tüntet fel — úgy az anyagi, mint a szellemi téren — oly rohamos haladást, mint Japáné. Ép azért Japán nevelésügyének áttekintése nem pusztán tárgyi szempontból birhat érdekkal, — de alaki szempontból is: hogy t. i. ugyanazon kulturális tényezők egészen idegen talajba — Kelet ős kulturájának talajába — átültetve, mily természetű kifejeződésen mentek át, vagy legalább vannak átmenőfélben. Ránk nézve ez annyival nagyobb érdekléssel bírhat, mert mi is keleti nép vagyunk, s nekem úgy tetszik, hogy Japán e kultura átvitelében sokkal több önállóságot tanúsított, mint mi; és így az ránk nézve nem csak érdekes, de egyúttal tanúságos is.

Az Egyesült Államok tanügyi biztosának legutóbbi jelentésében (az 1898—99. t. évről) egy igen figyelemre méltó ismertetés jelent meg Lewis E. Róbert tollából, Sang-Hai-ból: «Állami nevelés Japánban» (State Education in Japan) czím alatt. (L. R. of. Comm. of. Education. Washington. 1900. 260. l.). A fent jelzett indoknál fogva, talán nem végzek felesleges munkát, ha Japán nevelésügyét az idézett czikk alapján ismertetem. Főképpen a népnevelésre fogok kiterjeszkedni, de az áttekintés teljessége végett, érinteni fogom a nevelés egyéb tagozatait is.

Japán nevelési rendszerét nyugatról vette át, azonban, a ki annak a renaissance előtti nevelésügyi állapotát figyelmen kívül hagyja, a jelen tényezőkről helyes képet nem fog nyerni.

Japán egész jelen állam szervezete nem régi keletű, a mennyiben csak 1868-tól számítható, a midőn a forradalom által a jelenlegi uralkodó jutott a hatalom élire. Ezen időszakot a kereskedelmi terjeszkedés, alkotmányos kormány létesítése és a nevelés nemzeti rendszerének feállítása jellemzi. Ennek hivatalos jelzője a Meiji időszak. Ezen időszak előtt Japán szervezete fendalimus állapotában volt. Egész a mult századig semmi nyoma annak, hogy az állam, mint ilyen, népének neveléséről gondoskodott volna: a nevelés magán és helyi vállalkozásra utaltatott.

A Krisztus előtti 600. évtől egész a Kr. utáni 1603. évig Japán közéletére és nevelésügyére is a buddhismus gyakorolt irányadó befolyást.